

ՀԱՐՈՒԴ ՓԻՆԹԵՐԻ «ՀՈՒՇԱՅԻՆ ՊԻԵՍՆԵՐԸ»

ՆԱԽՐԱ ԵԼԻՆՅԱՆ

«Անցյալն այն է, ինչ հիշում ես. երևակայում ես, որ հիշում ես, համոզում ես քեզ, որ հիշում ես, կամ ձևացնում ես, թե հիշում ես»¹:

Նոբելյան մրցանակի դափնեկիր Հ. Փինթերի (1930-2008) այս տողերը հնարավորություն են տալիս ընկալելու 1960-ականների վերջերին գրած պիեսներում շոշափած առանցքային գաղափարները՝ հիշողություն, անցյալի ու ներկայի, երևակայության ու իրականության անքակտելի գոյակցություն:

Հ. Փինթերի դրամատիկական արվեստում, ի թիվս այլ գեղարվեստական միջոցների և մեթոդների, հերոսի հուշն առանցքային դեր է կատարում: 1960-ականների վերջերին դրամատուրգը գրում է քնարական, հոգեբանական երկեր՝ «Հուշային պիեսներ» («Բնապատկեր», «Լռություն», «Ոչ ոքի՝ հող», «Հին օրեր»), որտեղ հիշողությունը, անցյալն ու ներկան, իրականությունն ու երևակայությունը միահյուսված են: Մել Գուսովին տված հարցազրույցում դրամատուրգը նշում է, որ հիշողությունն ամենևին էլ անցյալի վերարտադրությունը չէ, այլ նոր, փոփոխության ենթարկված անցյալ, որը ներկան է. «Ես ավելի ու ավելի եմ համոզվում, որ անցյալը անցյալ չէ, որ այն երբեք անցյալ չի եղել: Այն ներկա է»²: Ըստ Փինթերի՝ անցյալը ներկայի ու ապագայի նման անորոշ է. հուշը խաբուսիկ է: Հիշելով անցյալը ձեռք է բերում երևակայական ճշմարտություն: Հուշը երևակայություն է, որովհետև անցյալում կատարվածը թվում է անիրական, իսկ իրականը՝ ճիշտ ու հավանական: Հաճախ մարդն իր ցանկությունները բավարարելու համար միահյուսում է հիշողությունն ու ցանկությունը, երևակայությունն ու իրականությունը՝ հնարելով անցյալ: Փինթերը, զուգահեռաբար զարգացնելով անցյալի ու ներկայի, իրականի ու երևակայականի մոտիվները, ընդգծում է հերոսների խոսքերի ենթատեքստային նշանակությունը՝ ստեղծելով իրար հակակշիռ խոհերի, զգացմունքների, հուշերի ներդաշնակ մի համաձուլվածք:

¹ Billington M. Harold Pinter. London: Faber & Faber, 2007, էջ 214:

² Gussow M. Conversations with Harold Pinter. New York: Grove Press, 1996, էջ 38:

Հուշային դրամաներն առանձնանշվում են հոգեբանական նրբերանգներով, քնարականությամբ, հերոսների մենախոսությունների վեհությամբ: 1968 թ. բեմադրվում է «Բնապատկեր» պիեսը, որը նոր էջ բացեց Փինթերի ստեղծագործական աշխարհում: Հարցազրույցներից մեկի ժամանակ նշում է. «Սկսեցի գրել երկու էջ միանգամայն այլ բան: Նոր սյուժե, և ես խորասուզվում եմ: Այն մոտ հիսունամյա կնոջ մասին է: Ահա այն ամենը, ինչ գիտեմ»³:

Պիեսը սկսվում է հեղինակի նշագրմամբ, որն ընդգծում է ամուսինների միջև գոյացած անդունդը, նրանց օտարացվածությունն ու միայնությունը.

Դաֆֆը դիմում է Բեթին, բայց ասես չի լսում կնոջ ծայրը:

Բեթը երբեք չի նայում Դաֆֆին և ասես չի լսում ամուսնուն:

Երկուսն էլ հանգիստ են՝

Գործողությունը տեղի է ունենում գյուղական տան խոհանոցում, որտեղ սեղանից փոքր-ինչ հեռու տեղադրված բազկաթոռում ընկղմված է Բեթը, իսկ սեղանի հակառակ անկյունում նստած է նրա ամուսինը՝ Դաֆֆը: Ամուսինը փորձում է զրուցել կնոջ հետ, իսկ կինը հուշերի գրկում է: Նա Բեթին պատմում է թե՛ վաղ անցյալում, թե՛ մի քանի օր առաջ կատարված իրադարձություններից: Դաֆֆի մենախոսությունն ուղղված է կնոջը՝ Բեթին, իսկ Բեթինը՝ խորհրդածություններ են՝ անցյալում ունեցած սիրո հուշեր: Հերոսները էովի բոլորովին տարբեր աշխարհներում են, թեև նստած են նույն սեղանի տարբեր ծայրերում:

Ամուսինների մենախոսությունները հուշեր են, թեև դժվար է տարբերել հուշը իրականությունից, իրականությունը երևակայությունից: Ողջ պիեսի ընթացքում Բեթը հիշում է անցյալը. «Սիրում եմ կանգնել ծովի ափին: *Դադար:* Ուզում էի ծովը մտնել: Իմ տղամարդը քնած էր ավազների վրա: Երբ կանգնեցի, նա շրջվեց: Կոպերը ծանրացած էին: Լողավարտիքը քիչ իջած էր. պորտը երևում էր: Այնքան քաղցր էր նիհիում: *Դադար:* Կուզե՞ս երեխա ունենալ: Ասացի ես: Երեխանե՞ր: Փոքրիկնե՞ր: Մե՞ր երեխային: Հիանալի կլինի»⁴: Բեթի հուշերի ծովափն այնքան իրական է, որ հաճախ հերոսուհուն պատկերացնում ենք ոչ թե խոհանոցում, այլ վերհուշով կենդանագրված ծովափին՝ ավազների վրա՝ սիրեցյալի կողքին: Սակայն կնոջ այս երանելի հիշողություններին հաջորդում է Դաֆֆի մենախոսությունը, որն ընդհանրապես կապ չունի Բեթի հու-

³ **Kathleen T.** “In Search of Harold Pinter”, Evening Standard, 26 April 1968. Online, google.com.

⁴ **Pinter H.** Complete Works: Three. New York: Grove Press, 1990, էջ 175:

⁵ Նույն տեղում, էջ 177:

շերի հետ: Կինը խոսում է իր հիշողություններից, գուցե երազանքներից, իսկ Դաֆֆը՝ կատարված իրադարձություններից՝ փորձելով կնոջը ներքաշել զրույցի մեջ:

Բեթի հուշերն ու երազանքները, բացի սիրելիի հետ անցկացրած պահերից, ոչինչ չեն պատմում, իսկ Դաֆֆի մենախոսությունները հաղորդում են մանրամասներ նրանց կյանքից: Ամուսիններն աշխատում են գյուղում՝ պարոն Սայքսի տանը. Դաֆֆը վարորդ է, իսկ Բեթը՝ տնային տնտեսուհի: Պարոն Սայքսը մահացել է. այդ տան բնակիչները, գուցե տան նոր տերերն այժմ նրանք են: Մենախոսությունները բացահայտում են նաև ամուսինների բնավորությունը: Բեթը զգայուն է, քնքուշ, երազկոտ, գտնվում է հուշերի աշխարհում, վերապրում է այդ պահերը ու չի նկատում ամուսնուն: Դաֆֆը ամրակազմ է, կոպիտ, գռեհիկ, որը բացահայտվում է մտքերն արտահայտելիս: Իսկ ֆիզիկական բռնությունն ակնհայտ է դառնում կնոջը բռնաբարելու տեսարանը պատմելիս. «Հանեցի գոտիդ, իսկ մատնոցը, բանալիներն ու մկրատը սահեցին ու ընկան գետին: Ուտքով խփեցի կոչնազանգին՝ մի կողմ նետելով այն: ... Մի՛ ճնշիր մկրատով կամ մատնոցով, ... կհարվածեմ կոչնակին, եթե այն խուլ հնչի, կկախեմ իր կեռից, քեզ կսեղմեմ կոչնազանգին, և դու կօրորվես դրա հետ ... *Լռություն*»⁶: Փինթերը գեղեցիկ ու պատկերավոր ներկայացնում է զույգի, որոնց միջև անդունդը ոչ թե իրար չլսելուց ու չհասկանալուց է գոյացել, այլ նրանց էություններից: «Պիեսի հմայքը Դաֆֆի գռեհկության ու Բեթի քնարականության միջև ընկած հակասահմանն է»⁷: Վերը նշված տեսարանից հետո Բեթը իր սահուն, գեղեցիկ բառերով շարունակում է հիշել ծովափնյա սիրո տեսարանները. «Նա այնպես քնքշորեն էր շոյում վիզս: Այնպես նրբորեն համբուրեց այստ: *Դադար*: Ձեռքս դրել էի նրա կրծքին: *Դադար*: Այնքան հաճելի էր զգալ ավազի ջերմությունը, մաշկիդ հպումը ավազին: *Դադար*: Ինձնից վերև երկնքի լուրջությունն էր: Լսելի էր մեղմ մակընթացության մեղմ շրշումը: *Դադար*: Օ՛, իմ միակ սեր, ասացի ես»⁸: Բեթը սկսում և ավարտում է սիրո մասին քնքուշ ու գեղեցիկ հիշողություններով, իսկ Դաֆֆը սկսում է գռեհիկ արտահայտություններով ու ավարտում կնոջը տիրանալու ագրեսիվ տեսարանով. հակադրություն կնոջ քնքշության ու նրբության և տղամարդու կոպտության ու գռեհկության միջև:

⁶ **Pinter H.** Complete Works: Three. New York: Grove Press, 1990, էջ 197:

⁷ **Billington M.** Harold Pinter. London: Faber & Faber, 2007, էջ 200:

⁸ **Pinter H.** Complete Works: Three. New York: Grove Press, 1990, էջ 197-198:

«Բնապատկերի» սյուժեն պարզ է, բայց միևնույն ժամանակ խորհրդավոր: Ո՛վ էր Բեթի հուշերի ասպետը. նրա ամուսին Դաֆֆը, պարոն Սա՛յքսը, թե՛ երևակայական այլ անձնավորություն: Պիեսում առկա որոշ տեսարաններ հուշում են, որ Դաֆֆն ու Բեթը իրար սիրել են: Դաֆֆը սիրալիր և ուշադիր ամուսին է եղել, հիշում է պահեր ու նկարագրում իր սերն ու քնքշանքը կնոջ հանդեպ: Եթե ամուսիններն իսկապես շատ են սիրել միմյանց, ապա ինչը կարող էր նրանց այդ վիճակին հասցնել: Եթե Դաֆֆը այդքան քնքուշ ու բարի է, Բեթի նկարագրած տղամարդն է, նրա միակ սերը, ապա ինչը կարող է ժամանակի ընթացքում փոխել նրան ու դարձնել կոպիտ, գռեհիկ, բռնության ընդունակ, մինչդեռ կինը մնում է զգացմունքներով լի, քնքուշ, երազկոտ: Թերևս խանդն է ամուսնուն այդպես փոխել: Իսկ եթե Բեթի հուշերում ապրող մարդը պարոն Սայքսն է, ապա ամուսնու խանդն արդարացվում է: Պիեսում կան տեսարաններ, երբ կարելի է ենթադրել, որ Բեթը Սայքսի սիրուհին է եղել: Այդ պարոնը միայնակ էր և ուշադիր Բեթի հանդեպ: Նա իր տնտեսուհուն կապույտ զգեստ էր նվիրել, որը Բեթը հագել էր ծովափ ու հյուրանոցի բար գնալիս: Պարոն Սայքսը տունը Դաֆֆի կնոջն էր հանձնել իր մահից հետո, թեև ամուսինը նշում է, որ նա մայր ու քույր ուներ: Թերևս Բեթի հուշերի հերոսը երևակայական էր, թերևս նա իր մտապատկերներում կերտել էր մի կերպար և կուզենար, որ այդպիսին լիներ իր կյանքի տղամարդը: Գուցե այդ մտացածին ասպետը սիրալիր պարոն Սայքսի ու կոպիտ Դաֆֆի միաձուլումն է: Ինչևէ, ճշմարտությունն անորոշ է, «հիշողության բնապատկերը, հոգու բնապատկերը անհասկանալի է, անհասանելի և պարուրված հավերժական անորոշության մշուշով»⁹:

Հավերժական անորոշության մշուշով է պարուրված նաև Փինթերի «Լռություն» պիեսը, որը հեղինակի ամենաքնարաշունչ, ամենաառեղծվածային երկերից է: Այստեղ ևս գործող անձինք երեքն են՝ Էլլենը, Ռամսին և Բեյթսը: Դեկորացիան շատ պարզ է.

Երեք տարածք:

Յուրաքանչյուրում մեկ աթոռ¹⁰:

Ըստ հեղինակի նշագրումների՝ Էլլենը քսանամյա աղջնակ է, Ռամսին՝ քառասուն տարեկան այր, Բեյթսը՝ երեսունհինգ, բայց պիեսում նկարագրվում

⁹ **Esslin M.** The Peopled Wound: The Work of Harold Pinter. Garden City. New York: Doubleday & Company, INC, 1970, էջ 187:

¹⁰ **Pinter H.** Complete Works: Three. New York: Grove Press, 1990, էջ 200:

են թե՛ Էլլենի մանկության ու պատանեկության, թե՛ մյուս երկուսի երիտասարդության ու երեքի ծերության տեսարաններ: Հերոսներն առանձին են ապրում՝ ամեն մեկն իր տարածքում և իր հուշերի աշխարհում: Ռամսին մեղմ, քնքուշ, սիրալիր ազարակատեր է, որի կողքին Էլլենն ավելի հանգիստ ու խաղաղ էր: Իսկ Բեյթսը կոպիտ է, անզուսպ: Նշված երկու տարբեր հերոսների հետ էլ Էլլենը սիրային կապ է ունեցել. «Նրանք երկուսն են: *Հոույթուն*»¹¹:

Պիեսում առկա փինթեյան ոճին հատուկ լուծությունն այս պիեսում ավելի կարևոր նշանակություն ունի: Ժամանակի հոսքը մասնատված է. երկի շատ հատվածներում նշագրված լուծությունն ազդարարում է ժամանակի ավարտ. կերպարները ներկայանում են կա՛մ ծեր, կա՛մ երիտասարդ, կա՛մ էլ մանուկ: Վերը նշված լուծյանը հաջորդում են Ռամսիի հուշերը, որը շատ ծեր է: Նա գոհ է իր վիճակից, ոչինչ չի կորցրել, չկա մեկը, որ ասի՝ ինչ է ակնկալում ու սպասում իրենից: Բեյթսը նույնպես միայնակ է, ապրում է հուշերով, բայց Ռամսիի նման խաղաղ չէ: Նա բարկացած է. չունի հանգիստ, «նույնիսկ այդ անիծյալ սփոփանքը»¹²: Ռամսին ու Բեյթսը հակասական կերպարներ են, և Էլլենն ավելի հիացմունքով ու կարոտով հիշում է առաջինի հետ անցկացրած ժամանակները: Չնայած տարիքային տարբերությանը՝ նա պատրաստ էր այդ մարդու հետ անցկացնելու ողջ կյանքը, բայց Ռամսին մերժել էր: Նա այժմ միայնակ է, դժբախտ է ու թերևս հոգեկան անհավասարակշիռ վիճակում. «Ես չեմ կարողանում հիշել երբևէ արտահայտած մտքերս»¹³: Ապա ծերությունից անցում է կատարվում երիտասարդություն: Բեյթսը մոտենում է Էլլենի տարածքին: Նկարագրվում է այն հրավերը, որի մասին նա սկզբից խոսել էր: Պարզ չէ՝ Էլլենը ընդունե՞լ է հրավերը: Կրկին ժամանակային անցում: Ժամանակային անցման արագությունն ու արտահայտությունների փոփոխությունը թույլ չեն տալիս հասկանալ՝ որտեղ են նրանք, երիտասա՞րդ են, թե՞ ծեր. թերևս նրանց վերջին հանդիպումն է: Միայն հաջորդ տեսարանից պարզվում է, որ Էլլենը պառավ է, կորցրել է ամեն ինչ, չկա լուսավոր որևէ բան. «Իմ շուրջը գիշեր է: Ինչպիսի՞ լուծություն: Կարող եմ ինձ լսել: Սրտիս բաբախյունը ականջներիս մեջ է: Ինչպիսի՞ լուծություն: Այս ե՞ս եմ: Լո՞ւտ եմ, թե՞ խոսում եմ: Ինչպե՞ս իմանամ: ... Կարծում եմ՝ ծեր եմ:

¹¹ Pinter H. Complete Works: Three. New York: Grove Press, 1990, էջ 201, 203:

¹² Նույն տեղում, էջ 204:

¹³ Նույն տեղում, էջ 204, 205:

Ծե՞ր եմ հիմա: Ոչ ոք ոչինչ չի ասում: Պետք է գտնեմ մեկին, որ այս ամենը ինձ ասի»¹⁴:

Էլլենը երջանկություն չի գտել ո՛չ Ռամսիի, ո՛չ Բեյթսի կողքին: Նա միայնակ է, բայց իր հարբեցող ընկերակցուհու հարցին՝ երբեք ամուսնացած եղե՞լ է, պատասխանում է. «Այո՛: Նրան ասացի, որ ամուսնացած եղել եմ: Կարող եմ հիշել հարսանիքը»¹⁵: Թեև պարզ չէ՝ ամուսնացած եղե՞լ է, նրա հարսանիքն իրողությամբ մի մասն է, թե՞ երևակայության, այն մխրճված է նրա հիշողության մեջ, և Էլլենի վերջին տխուր բառերը կրկնում են՝ «իսկապես կարող եմ հիշել հարսանիքը»¹⁶: Իսկ Ռամսին ու Բեյթսը կրկնում են սկզբի տողերը՝ հիշելով Էլլենի հետ անցկացրած պահերը.

Ռամսի. Ես զբոսնում էի իմ սիրած աղջկա հետ, որը հագել էր մոխրագույն զգեստ:

Բեյթս. Քաղաք հասնելու համար ավտոբուս նստել: Ամբոխը: Շուկայի շուրջ լույսերը:

*Երկար լռություն*¹⁷:

Պատմությունը ներկայացված է երեք տարբեր տեսանկյուններից և երեք տարբեր ժամանակահատվածներում: Պիեսում խախտված են ժամանակագրական համաձայնությունները՝ հուշերով լի ներկա, անդառնալի անցյալ, ինչն էլ երկը դարձնում է խորհրդավոր, թեև «Լռությունը» մի պարզ պատմություն է՝ քնարական ուժեղ պատկերներով ու զգացումներով: «Երբ ծերանում ենք, անցյալի մեր իրազեկությունը մշուշապատվում է, իսպառ վերանում. մնում է լռությունը»¹⁸:

«Բնապատկեր» և «Լռություն» պիեսները Փինթերի երկիմաստ և խորհրդավոր պիեսներից են՝ պարուրված անորոշության մշուշով: Այս պիեսներում ուսումնասիրված ժամանակի, հիշողության, պատահականության ու հավանականության թեմաները ցույց են տալիս, որ երևակայությունն ու իրականությունը, ներկան ու անցյալն անբաժանելի են ու միասնական: «Ժամանակի պարադոքսն այն է, որ իրականում անցյալը անցյալում երբեք չի եղել, անցյա-

¹⁴ Pinter H. Complete Works: Three. New York: Grove Press, 1990, էջ 211:

¹⁵ Նույն տեղում, էջ 214:

¹⁶ Նույն տեղում, էջ 219:

¹⁷ Նույն տեղում:

¹⁸ Esslin M. The Peopled Wound: The Work of Harold Pinter. Garden City. New York: Doubleday & Company, INC, 1970, էջ 195:

լում միշտ եղել է ներկան՝ այլ ներկա, անցյալը գոյություն ունի միայն ներկայում: Անցյալում ներկան է այլ եղել, ներկայում՝ անցյալը»¹⁹:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Հոդվածում ուսումնասիրվում են Հ. Փինթերի «Հուշային պիեսներում» արտացոլված անցյալի և հուշի թեմաները: 1960-ականների վերջերին դրամատուրգը գրում է պիեսներ՝ «Հուշային պիեսներ», որոնց առանցքային թեման հիշողությունն է, անցյալի ու ներկայի անքակտելի գոյակցությունը, իրականության ու երևակայության միասնությունը: Ըստ Փինթերի՝ անցյալը ներկայի ու ապագայի նման անորոշ է. հուշը խաբուսիկ է: Հիշելով անցյալը ձեռք է բերում երևակայական ճշմարտություն:

Բանալի բաներ – հուշ, ժամանակ, անցյալ, ներկա, իրականություն, երևակայություն:

“ПЬЕСЫ ПАМЯТИ” ГАРОЛЬДА ПИНТЕРА

НАИРА ЕЛИНЯН

В статье исследуются вопросы психологического характера, увлеченность Пинтера миром воспоминаний и субъективностью памяти. С конца 1960-ых годов драматург пишет пьесы, основной темой которых становятся память, время, единство прошлого и настоящего, воображения и реальности. Согласно Пинтеру, прошлое не более фиксированно и определено, чем настоящее или будущее. Он не просто предполагает, что память обманчива, но и что через акт запоминания прошлое приобретает воображаемую истинность.

Ключевые слова – память, время, прошлый, настоящий, реальность, воображение.

HAROLD PINTER'S “MEMORY PLAYS”

NAIRA ELINYAN

Naira Elinyan in this article studies the themes of the past and memory in Harold Pinter's “Memory Plays”. From the end of the 1960s Pinter wrote a series

¹⁹ Афоризмы о памяти. Н. А. Бердяев. Online, google.ru.

of plays, memory Plays whose main theme is memory, the persistent coexistence of the past and present, and where reality and imagination intermingle. According to Pinter the past just as well as the present and future are vague. Memory is deceptive. A fictional truth is established by recalling the past.

Key words – memory, time, past, present, reality, fantasy.